

GRECSÓ KRISZTIÁN

Mellettem elférsz

•

Azért jöttem el a telepről, mert gimnáziumba akartam járni. Aztán azért, mert magányos voltam, végül és véglegesen azért, mert nem találtam hozzám illő nőt. Mocorogtam, mint egy üvegbe zárt bogár. Azt a telepet kerestem, amit elhagytam, ahonnan elindultam, nekem oda volt honvágyam, ahol éteri együgyűséggel teltek a napjaim, és a gyári parcellákon, a gépállomáson túl nem is jártam soha, mert ez így volt teljes világ. Legmesszebb a halott vizekhez, a mocsarak gyaloghídjaihoz mentem, melyek úgy futottak a kenderbálák árnyékában, mint valami labirintus, és az indiánsátor alakúra rakott szárítóbálákban el lehetett bújni, és körben, a hatalmas, ház méretűre rakott boglyák között ott ragadtak az öreg almok. A régi nyugalmamba, hétköznapi életembe vágytam vissza, de minden megváltozott, eltört, hiába költöztem haza az iskola után, a telepiek nem fogadtak vissza, úgy csináltak, mintha lemaradtam volna valamiről. Elhagytam velük az éveket. Nem én akartam eljönni, a telepiek akarták, hogy eljöjsek, ha már kikacsintottam abból a világból maradjak is ott, az idegenben. *Hol?*, kérdeztem, persze csak magamtól, mert nem volt kinek föltenni ilyen kérdéseket, a telepiek nem mondtak semmit, nem mondták, hogy ne gyere ide, nem mondták, hogy menjél el. Haragudtam rájuk, vádoltam őket, képzeletben beszéltem hozzájuk, hogy *én voltam az igazi telepi, nem ti, vagy: én igazibb telepi voltam bárkinél*, ez most valami affélét jelent számomra, mintha akkor azt mondtam volna, hogy már *akkor is nyomozó voltam, mikor még nem is tudtam róla*. Merthogy így is volt: kényszeres vallató, örök kíváncsi – ez voltam, akitől nem nyugodhatott a család, aki mellett minden szavukra vigyázni kellett, mert én évek múlva is emlékeztem egy elejtett fél mondatra, és ha helyzet adódott, elővettem és rákérdeztem. Akkoriban még nem úgy kérdeztem, ahogy egy nyomozó, hanem, ahogy egy bűnös. A vétkes, aki tudni akarja, a bűne miatt változott-e meg a világ. Akartam tudni, hogy nélkülem milyen. Hogy előttem milyen volt. Ha elégedetlen voltam, jeleztem, Márton tata sokszor megkapta a magáét, mert őt nem érdekelte a múlt, és én hiába vágtam a fejéhez, hogy mit szólna, ha én sem tudnék róla semmit, ahogy ő a nagyapjáról nem tud, csak morgott. Nem hittem el, hogy az nem esne neki rosszul, ha nem számolnék vele, pedig azóta tudom, hogy így van. A sorssal ő nem kötött szerződést...

Juszi mama sohasem beszél ezekről az évekről, tesztelem apámat, az ifjabbik Mártont, a nagybátyámat, és nagynénéimet is, de az esküvőről nem tudtak sem-

mit. Élvezettel hallgatták, akárha mesélnék, nem hittek nekem, túl távol vagyok én attól a világtól, hogy amit mondok, szavatos legyen. Eztán arra jutottam, hogy én már eleget hányódtam az életbe: nekivágok. Az külön reménnyel töltött el, hogy milyen mélyen vallásos. Következő héten, ahogy megegyeztünk, jött a válaszáért. Megvettük a gyűrűt, és néhány napra rá föliratkoztunk a községházán és a plébánián. Vőlegényem egyetlen nagybátyját kértük föl az ő násznagyának, az enyém természetesen ángyikám nagybátyja lett.

Akkor csak a gazdáknak és a jómódú embereknek volt lakodalma. Mi megbeszéltük, hogy én fehér ruhába és fátyolba megyek, akkor nem a menyasszonynak volt divat kölcsön ruhába esküdni, inkább a vőlegény kérte el tehetősebb barátjától a fekete öltönyt. Ángyikámék nagyon föl voltak háborodva, mert vőlegényem kijelentette, hogy mivel ismerkedésünk előtt pár hónappal csináltatott egy öltönyt, ami nem fekete ugyan, de új, az jó lesz, hiszen az a sajátja, nem lesz ő azzal boldogabb, hogy más tollaival ékeskedik. Ezen aztán ángyom nagyzási mániájával rettenetesen föl volt háborodva. Kénytelen voltam megkérni bátyámékat, hogy erről az én jelenlétemben többé szó ne essen. Engedjék már meg, hogy én döntsem el, nekem megfelel-e, vagy nem.

Eljött a nap. Eljött a nap. 1939. december 9. Jusztika hajnalban kelt, még sötét a mindszeinti ház, és dermesztően hideg. Jusztika fölkap egy lajbit és kimegy csutkáért, megáll a szín mellett, az édesanyjára gondol, a drága mama is csutkáért ment ki, még az utolsó pillanatban, talán azért nem is érthette meg ezt a napot, mert sosem kímélte magát. A csutkára nézett, száraz volt, fullasztó a kukoricaszag, a lajbi alatt is marta a hátát a hideg. Fölemelt egy kukoricacsutkát, megcsókolta, ugyanaz a csutka, gondolta, amit az anyja fogott, magára nézett, de magáról nem gondolta, hogy ugyanaz lenne, más volt, egészen más, és ő hosszú, szép életben reménykedett – Márton mellett. Kedves legény volt, figyelmes, mélyen vallásos, csak végtelenül türelmetlen. Élete vágya, így emlegette, neki ez a házasság az élete vágya. Jusztika, ha belebújt a kisördög, mert fáradt volt, vagy utálta a hivatali ügyintézkést, az orra alá dörgölte volna szívesen: a házasság vagy ő? Úgy általában házasodni akart, vagy ő, Jusztika az a nagy vágy. Inkább nem kérdezte meg, elvégre ő is úgy mondott igent, hogy nem tudott Mártonról semmit, ilyen nincs értelme kérdezni. Jusztika bement a csutkával, begyújtott, kicsit állt a tűz mellett, aztán föltett egy fazék vizet a sparheltre. A fehér ruha a szoba szekrényben lógott, a fátyol a fogason.

Márton a reggeli vonattal jött, úgy megszorította, hogy alig kapott levegőt. Ángyika kitett magért, körözöttet tálalt, meg tokaszalonnát, csípős volt az alma-paprika a kenyér meg friss, és Ábel bácsi mindenkinek töltött szilvapálinkát. Mosolyogtak, de szólanul ettek, ángyika és Ábel bácsi beszéltek csak, az öltönyről nem esett szó. Ünneplőben ültek föl a vonatra, ketten, Jusztikánál néhány napra való pakk, a stafirungot Makóról kellett elhozni, a vonat lassan ment, vastagon havas volt a határ, a tanyák között az út sem látszott, varjak köröztek a tanyák fö-

lött, különösen a telepen túl és a zsidótemetőn túl, a nagygazdák földjeinél, a befedett kazlak, a jól betakart ólak, istállók fölött. Jusztika a hatalmas bálákat nézte, mekkora hegyek, mondta, és Mártonra mosolygott, majd meglátod a kenderbogyókat, mondta Márton, akkorák, mint egy polgárház. Jusztika nem hitt neki, de Márton mosolygott, és megfogta a kezét, meleg volt, nem volt kesztyűje, valahogy mégis meleg volt a keze, Jusztika megnyugodott, a vonat egy patakon ment át, dörögtek a vashídon a kerekek, a kalauz bejött a kocsiba, fát tett a kályhába, rájuk nézett, hozzájuk lépett, gratulálok, mondta, füstszagot hozott magával, mint Márton, mikor először jött, sok boldogságot kívánok maguknak!, és Jusztika most már nem csak az eszével tudta, hogy jól döntött. Boldog volt, hát nem dönthetett rosszul. A kalauz elkérte a jegyeket, mentegetőzött, hogy ifjú pártól nem szép dolog, de ez a munkája.

Úgy volt megbeszélve, hogy lakodalom nem lesz, szombat reggel átjön a párom Mindszentre, megreggelizünk, megesküszünk és a déli vonattal megyünk át a telepre. Ott megebédelünk, elbeszélgetünk egy kicsit, és mindenki megy a dolgára. Hát ez nem egészen így alakult. A telepen nem volt nagy felfordulás, néhányan beszéltek, hogy Márton megnősül, de komolyabb pletyka nem lett belőle, hitték is, nem is, a mértékadó asszonyok úgy gondolták, télesteréfa ez, korán sötétedik, lélek sem mozdul, unatkoznak a fiatalok. Ki nősülne decemberben? Télvízben lelassult a telepen az élet, az uradalomban nem akadt munka, üres volt a határ, a gyárban is csak addig, míg el nem fogyott az ősszel előre áztatott kender, utána várni kellett, a halott vizek befagytak, a kenderfoltos jégen csákánnyal sem lehetett volna léket vágni; meg ha vágta is volna, minek? Ilyenkor a gyári emberek házaknál jöttek össze, vagy a gyár kocsmájában, a gépállomásról csak az őr nem jött be, a grófi szérűskertet is csak a csöszök vigyázták, kemencepadkán, sparhelt mellett volt tűrhető az élet. Meg aztán Mártont még soha senki nem látta lánnyal, pontosabban egy lánnyal nem. A lányok mint jó pajtások voltak az életében, tőle kértek tanácsot, milyen arckrémeket vegyenek, vagy ha összevesznek udvarlójukkal, ő vállalta a békebíró szerepet. Tehát innen volt a nagy ámulat, csodálkozás! Hogy senki nem tudott semmit, úgy jött számukra, mint a derült égből a villámcsapás. De hát engem is meglepett ez a fogadtatás. Nem kérdeztem semmit, csak teljesen szívemből örültem, és úgy gondoltam, lesz még idő a faggatózásra.

Tíz-tizenkét ember várta őket az állomáson, egy legénynél hegedű is volt. Jusztika nevetett, megkönnyebbült, nem is gondolta volna, hogy ennyire vágyik a figyelemre, hogy szeretné, ha méltósággal telne el ez a nap, és nem menne mindenki a dolgára, mert ez nem egy meztelen, pusztai nap, hanem egy szép család életének eleje. Jusztika még nem járt a telepen, körbenézett, az emberek arcát nézte, mintha abból kiderülne, miféle népek lakják ezt a helyet, egy idegen férfi idegen hazája, csókolgatták, ölelgették, a mama egészen magához szorította, Jusztika úgy érezte, tényleg örül, ő maga sem gondolta volna, a fia egyszer fog

magának asszonyt. Az állomáson megállt az élet, a Szentés felől érkezők kérték az állomásfőnököt, ne indítsa még a vonatot, had nézzék meg a menyasszonyt. A kis csapat elindult, gyalog, a férfiak énekeltek, csak úgy maguk, mert a hidegben elpattant a hegedű húrja, *jaj Istenem, ki vesz ki, sejhaj ki vesz ki. Jusztika körbenézett, az út túloldalán legelő volt, gőzölgött a határ, termálvíz szagát hozta a szél. Az állomástól így aztán mindenki az utcán volt, ahogy ez manapság is szokás: kiszaladnak az emberek megnézni az utcára a menyasszonyt.*

Mártonnak kevés esélye lett volna a telepen, a gyárban, a halott vizeken innen lányt találni, finom lelke kiszolgáltatottá tette – a telepi lányok eunukja, őrzője túl sok kegyre nem számíthatott. Az arckrémről írottakon mindig mosolygok, egyszerűen nem tudom elképzelni, látom magam előtt a telepet, a kenderföldeket a szamar vasúttal, a gyárat, a tágas grófi szérút, körbe a halott vizeket, termálszagban és kenderfüstben áll a két ház sor, füstben a szérús oldal, meg a gyári oldal, az alacsony emberek indulnak munkába, az uradalom éledezik... de azt sehogy sem tudom elképzelni, hogy ott arckrémről beszélgetnek. Nem hallom. Megállok, próbálok elképzelni, nem megy... Csak én vagyok otthon Juszti má mával, még alig serdülök, mikor rákérdezek, miként is van ez. Egy szertartás után összefeküdt egy idegen emberrel, akit mindössze kétszer látott azelőtt? Azt hittem, megfogom, hogy kijátszottam az álszent katolikus világkép és erkölcs elleni legfőbb kártyámat, bebizonyítom, hogy csak a keretek fontosak, attól kezdve bármi történhet, de Juszti mama egészen nyugodtan válaszol, *nem, először megismertük egymást*, mondta, és nevetett, *de nem bibliai értelemben*, hanem vártak, míg közel nem kerülnek, és lassan megszerették, megismerték egymást, mert a türelem és a kedv meghozza a szeretetet, és kicsit a szerelmet is, hogy egyre többet tudtak meg egymásról, és Mártonnal lehetett beszélgetni. A telepi lányok nem könnyen fogadták be Jusztikát, amiért a legfőbb lelki támaszuk, segítőjük és hírvivőjük elveszett, kiszállt a játékból, hirtelen férfinak látszott, Jusztika megemelte a szegénylegény ázsióját. A szerelem, az első érintések kimérten és adagolva érkeztek, de Jusztika a következő karácsonyra már gyermeket hordott a szíve alatt. Dolgozott, ahogy az anyja, télen is, a fagyban is egy száll ruhában, mezítláb, kemény asszony, valamiféle orosz fajtából, de a magzat nem, ő nem bírta – a fiatalasszony elvetélt. Ki tudja, talán ő lett volna a család egyetlen sikeres fér-fija, aki nem Ignác és Benedek örökét viszi tovább, ahogy a nagybátyám meg az apám, akik mást sem tudtak, mint elvágyni onnan, ahol önkéntes rabságukat töltötték, meg többnek álmodni magukat a valóságosnál.

Jusztika elvileg választhatott, a mindszeinti konyhában, ahová a kerítő- és angyal-kacsinálo asszony megérkezett, és elmondta a lehetőségeket, mesélt a három férfiről, vagy igazat mondott vagy nem, utólag még sohasem érkezett panasz, és a kerítőasszony megszokta, azt mond, amit akar. Juszतिकának tulajdonképpen nem hazudott, ráértzett valamire, még ha nem is tudta, miről beszél, hogy a három férfi a család örökké visszatérő alaptípusait testesíti meg: Ignác, a korhely, a tehet-

séges kalandor, a jobb sorsra érdemes bohém, Márton, a finom, mély, alázatosan érzelmes férfi, és Benedek a vágyakozás, a lendület, az eladott és nem kamatoztatott tudás és tehetség embere, igazi prókátor-fajta.

Három fiú, mint a mesében, és mind a három én vagyok, mind a három az apám, mind a három az öcsém, ezekből a színekből vagyunk kikeverve.

Apámnak már a keresztség kijelölte az útját, mikor az Ignác nevet kapta. Sehol másutt nem talákoztam ezzel a bizarr szokással, hogy a testvér nevét adják a születendő gyermeknek, aki így természetesen nem ifjabbik lesz, csak egy másik Ignác, az első szülött meg persze Márton, ahogy az apja, így évtizedeken keresztül két Márton, meg két Ignác él azonos vezetéknevével egy családban, egy közösségben. Apám az „Ignácok” bohémságát, léhaságát és rejtelmes vágyait kapta örökül, Márton a „Benedek” akaratos karrierizmusát és nagyravágyását, de mindketten kaptak Márton érzékenységből és félénkségből is. Élettelen, tartahatatlan keverékek, a fiúk akaratosak lettek és sérülékenyek, Juszti mama és Márton tata nem talált utat hozzájuk, nem értették a fiúk szárnyaló vágyait, különösen Ignácot nem lehetett követni, aki szinte szenvedett a saját álmai súlyától, de ez a béklyó soha le nem oldható...

